

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ

Α'.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΠΑΡΓΑΣ

ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΠΕΡΡΑΙΒΟΥ

ΥΠΟ ΕΠΟΨΙΝ ΤΟΥ ΑΣΙΟΠΙΣΤΟΥ ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΗ

Χριστοφόρος ὁ Περραιβὸς τυγχάνει γνωστὸς ὡς συγγραφεὺς *Ἱστορίας τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας*, ἣν ἐξέδωκε τρίς, ἐν Παρισίοις τῷ 1803, ἐν Βενετίᾳ τῷ 1815, καὶ ἐν Ἀθήναις τῷ 1857. Φέρουσι δ' αἱ ἐκδόσεις αὗται τὰς ἀκολουθοῦς ἐπιγραφάς:

«Ἱστορία σύντομος τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας, περιέχουσα τὴν ἀρχαιότητα αὐτῶν, καὶ ἡρωικοὺς μετὰ τῶν Τούρκων πολέμους, καὶ μάλιστα τοὺς τοῦ Σουλίου μετὰ τοῦ Ἀλῆ Πασῆ κατὰ τοῦ Ἰωαννίνων, καὶ ἡγεμόνος τῆς Γραικίας, καὶ Μακεδονίας. Τόμος πρῶτος. Ἐν Παρισίοις κατὰ τὸ 1803». Εἶναι σχήματος 12ου. Σελ. 1—2 ἡ ἐπιγρ. 3-8. Φίλοι μου Ἕλληνες, χαίρετε· 9—10 ἐξάστιχα ἡρωελεγεῖα Εἰς τὰ τοῦ Σουλίου ὄρη. Ἀνδρόνικος Ὀλύμπιος Τορωναῖος (ψευδώνυμον Ἀνδρέου Ὑδρωμένου)· 11-14. Τῇ κλεινῇ μοι Ἑλλάδι· τὸ ὀφειλόμενον σέβας, ὁ σὸς εὐπειθὴς υἱὸς Στέφανος Ἀναγυράσιος (ψευδώνυμον τοῦ συγγραφέως). Σελ. 1-79. Ἱστορία σύντομος τοῦ Σουλίου, καὶ

Ἱστορία Σουλίου καὶ Πάργας περιέχουσα τὴν χρονολογίαν, καὶ τοὺς ἡρωικοὺς αὐτῶν πολέμους, ἐξαιρέτως τοὺς τῶν Σουλίου μετὰ τοῦ Ἀλῆ Πασῆ, ἡγεμόνος τῆς Ἑλλάδος, συγγραφεῖσα παρὰ ΒΥΚΨΟ ΨΕΗ ΛΑ ΑΩΚΑ'. Τόμος πρῶτος. ἐν Βενετίᾳ παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἔξ Ἰωαννίνων 1815». Εἶναι σχήματος 12ου. Σελ. α'—ε' ἡ ἐπιγρ. ε'—η' Τῇ κλεινῇ μοι Ἑλλάδι· τὸ ὀφειλόμενον σέβας, ὁ σὸς εὐπειθὴς υἱὸς ΨΕΗ. θ'—ι' ἐξάστιχα ἡρωελεγεῖα Εἰς τὰ τοῦ Σουλίου ὄρη. Εἰς τὸν ποιητὴν τῆς Ἱστορίας. Εἰς τὴν βίβλον καὶ τὸν ἀναγινώσκοντα. Ἀνδρέας Ἰσρεὺς Ὑδρωμένος ὁ Ὑπαργεῖος. ια'—ιε' Φίλοι μου Ἕλληνες χαίρετε. ις' Εἰδοποίησις.

«Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας περιέχουσα τὴν χρονολογίαν αὐτῶν, τὰς πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς μάχας, κυρίως δὲ τὰς πρὸς τὸν Ἀλῆ Πασᾶ σατραπήν τῆς Ἡπείρου συγγραφεῖσα παρὰ Χριστοφόρου Περραιβοῦ ὑποστρατήγου διηρημένη εἰς τόμους δύο· ἐν Ἀθήναις τύποις Φ. Καραμπίνη καὶ Κ. Βάφφ, (παρὰ τῇ ὁδῷ Βύσση ἀριθ. 301) 1857». Εἶναι σχήματος 8ου. Σελ. α'—θ' Πρὸς τοὺς ἀναγνώστας. ι'—ιβ' Τῇ κλεινῇ μοι Ἑλλάδι· τὸ ὀφειλόμενον σέβας. ιγ' Ἐξάστιχα ἡρωελεγεῖα. ιδ' Ἐπιτάφιον εἰς τὸν Ῥῆγαν. Ἱστορία τοῦ Σουλίου σελ. 1.

σελ. 81-123 Ἱστορία σύντομος τῆς Πάργας.

Σελ. 1-107 Ἱστορία τοῦ Σουλίου. Σελ. 108-147 Σύντομος ἱστορία τῆς Πάργας.

«Ἱστορία Σουλίου καὶ Πάργας περιέχουσα τὴν χρονολογίαν, καὶ τοὺς ἥρωϊκοὺς αὐτῶν πολέμους, ἐξαιρέτως τοὺς τῶν Σουλιωτῶν μετὰ τοῦ Ἀλῆ Πασῆ, ἡγεμόνος τῆς Ἑλλάδος, συγγραφεῖσα παρὰ, ΒΥΚ ΨΟ ΨΕΗ ΛΑ ΑΩΚΑ. Τόμος δεύτερος ἐν ᾧ καὶ ἐπιτομὴ τῆς τῶν Ἀθηναίων Πολιτείας. Ἐν Βενετίᾳ παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων 1815». Σχήματος 12ου. Σελ. 1-5 Ἡ ἐπιγρ. 5-94 Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας. 95-177 Ἐπιτομὴ περὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας.

«Ἱστορία σύντομος τῆς Πάργας τόμος 6'. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Φ. Καρμπίνη καὶ Κ. Βάφα (παρὰ τῇ ὁδῷ Βύσση ἀριθ. 301 1856». Σχήματος 8ου Σελ. 1-47.

Εἰς τὸ τέλος τῆς ἱστορίας τοῦ Σουλίου τῆς πρώτης ἐκδόσεως προστίθουσιν ὁ συγγραφεύς :

«Ταῦτα εἶναι ἐν συντομίᾳ τὰ τῶν Σουλιωτῶν ἥρωϊκὰ κατορθώματα, καὶ συμβεβηκότα ἕως τοὺς 1801· ὅσα δὲ μετὰ ταῦτα ἠκολούθησαν, καὶ θέλει ἀκολουθήσουσιν ἕως τέλους τοῦ πολέμου, εἰς τὸν δεύτερον τόμον, ὅπου μέλλομεν νὰ τυπώσωμεν, θέλει τὰ περιγράφομεν μὲ ὅλην τὴν ἀκρίβειαν· εἰς τὸν ὅποιον, ἴσως αἱ περιστάσεις μᾶς συγχωρήσωσιν, διὰ νὰ μὴ μεταχειρισθῶμεν τὴν ἀλήθειαν κεκρυμμένην. (Ἱστορία σύντομος τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας, τόμος α'. Ἐν Παρισίοις 1803. Σελ. 79.)

Καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς ἱστορίας τῆς Πάργας τῆς πρώτης ἐκδόσεως προστίθουσιν :

«Ταῦτα, καὶ τοιαῦτα ἐστάθησαν τὰ τῶν Παργίων μετὰ τῶν γειτόνων παλαίσματα ἀπὸ τοὺς 1400 ἕως τοὺς 1801· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα καλὰ, ἢ (ὃ μὴ γένοιτο Κύριε) κακὰ ἐπιχειρήματά των ὁ δεύτερος περὶ τοῦ Σουλίου τόμος θέλει τὰ δημοσιεύσει» (Ἱστορία σύντομος τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας κτλ. τόμ. α'. Ἐν Παρισίοις 1803. Σελ. 122—123).

Εἰς τὸ τέλος τῆς ἱστορίας τοῦ Σουλίου τῆς δευτέρας ἐκδόσεως προστίθουσιν ὁ συγγραφεύς :

«Ταῦτα εἶναι ἐν συντομίᾳ τὰ τῶν Σουλιωτῶν ἥρωϊκὰ κατορθώματα, καὶ συμβεβηκότα ἕως τοὺς 1801, καὶ ἡμῖς· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ἕως τέλους ὁ δεύτερος τόμος θέλει μᾶς τὰ διηγηθῆ κατὰ πλάτος, καὶ μὲ ὅλην τὴν ἀκρίβειαν» (Ἱστορία Σουλίου καὶ Πάργας κτλ. τόμος α'. Ἐν Βενετίᾳ 1815. Σελ. 107).

Καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς ἱστορίας τῆς Πάργας τῆς δευτέρας ἐκδόσεως προστίθουσιν :

«Ταῦτα καὶ τοιαῦτα ἐστάθησαν τὰ τῶν Παργίων μετὰ τῶν γειτόνων παλαίσματα ἀπὸ τοὺς 1400, ἕως τοῦ 1801· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα καλὰ, ἢ (ὃ μὴ γένοιτο Κύριε) κακὰ ἐπιχειρήματά των, ὁ δεύτερος περὶ τοῦ Σουλίου τόμος θέλει τὰ δημοσιεύσει» (Ἱστορία Σουλίου καὶ Πάργας, κτλ. τόμ. α'. Ἐν Βενετίᾳ 1815. σελ. 146—147).

Τὴν ἐν Βενετίᾳ γενομένην ἔκδοσιν μνημονεύει καὶ ὁ Ἀνδρέας Παπαδόπουλος Βρετὸς ἐν τῷ *Καταλόγῳ τῆς Νεοελληνικῆς αὐτοῦ Φιλολογίας* (Μέρος Β', σελ. 177 ἀριθ. 542). Ἐν σημειώσει δὲ προστίθῃσιν : « Ἡ ἱστορία αὕτη μετεφράσθη ἰταλιστὶ ὑπὸ τοῦ Καρόλου Γκεραρδίνη καὶ ἐτυπώθη ἐν Μεδιολάνοις τῷ 1819 ». Ἐκ δὲ τῆς κατωτέρω παρατιθεμένης ἐπιγραφῆς εἰκάζω ὅτι καὶ ἀγγλιστὶ μετεφράσθη αὕτη : « *History of Suli and Parga and their wars with Ali Pasha, written originally in modern Greek, and translated into English. London 1823.* »

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατεθεισῶν τριῶν ἐπιγραφῶν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος συγγράμματος δηλοῦται ὅτι τρεῖς ἐξεδόθη, ἀν καὶ ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ Χριστοφόρος Περόραιδός λέγει ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις γενομένη τρίτῃ ἐκδόσει ὅτι δις ἐξέδωκε τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, ἀπαρνούμενος τὴν παρισιανὴν ὡς μὴ ἴδιον ἔργον, ἄνευ οὐδενὸς λόγου, ὡς κατωτέρω δειχθήσεται οὐχὶ ἐκ μαρτυριῶν ἄλλων, ἀλλ' ἐκ τῶν παρατιθεμένων ἰδίων αὐτοῦ λόγων καὶ σχετικῶν τινων κειμένων τῶν τριῶν αὐτῶν ἐκδόσεων, πρὸς πίστῳσιν καὶ ἀπόδειξιν ὅτι ἡ προκειμένη συγγραφὴ δὲν ἔχει τὸ ἀξιόπιστον, ἐπομένως δὲ οὐδὲ ἱστορικὴν ἀξίαν.

Καὶ ἡ ἐν Βενετίᾳ ἔκδοσις καὶ ἡ ἐν Ἀθήναις οὐδόλως ποιοῦνται μνείαν περὶ προγενεστέρως ἐκδόσεως τοῦ συγγράμματος. Ἐν τῷ κειμένῳ ὅμως τῆς βενετικῆς ἐκδόσεως τοῦ 1815 ὁμολογεῖ ταύτην δευτέραν ὡς ἐξῆς : « Εἰδῆσις. Προειδοποιῶ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς μου, ὅτι ὁ παρῶν πρῶτος τόμος ἐβλήθη νῦν ἐκ δευτέρου εἰς τύπον, ἐξ αἰτίας ὅπου μ' ἔλλειπον μερικαὶ πράξεις, τῶν ὁποίων τὰς ἐφημερίδας εἶχα ἀλησμονήσῃ εἰς Πάργαν. Ἐκτὸς τούτων προσετέθη μία ἀπολογία πρὸς ἓνα Ἀγγλον, καὶ ἄλλαι τινὲς προσθήκαι συντείνουσαι εἰς τὴν τῆς ἱστορίας ὑπόθεσιν· ὅθεν ἐπειδὴ καὶ ἡ ἀπολογία πρὸς τὸν Ἀγγλον ἀποβλέπει κυριωτέρως τὴν χρονολογίαν τοῦ Σουλίου, διὰ τοῦτο βάνεται καὶ εἰς τὴν ἀρχήν » (Ἱστορία Σουλίου καὶ Πάργας, τόμ. α', σελ. ις'. Βενετία 1815.) Τὴν ὁμολογίαν ὅμως αὐτοῦ ταύτην ὁ συγγραφεὺς ἀναιρεῖ ἐν τῇ τῶν Ἀθηνῶν ἐκδόσει τοῦ 1857, ἀποβέβλων ὡς μὴ ἴδιον ἔργον τὴν ἐν Παρισίοις πρώτην ἔκδοσιν τοῦ 1803· διὸ καὶ γράφει ἐν τῷ προλόγῳ αὐτῆς : « εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν (ἐννοῶν τὴν βενετικὴν) δὲν ὑπῆρχε τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως δεδημοσιευμένον ἕνεκα τῶν δεινῶν περιστάσεων . . . » καὶ κατωτέρω : « ἔκρινεν ἀναγκαῖον κατὰ παρακίνησιν πολλῶν ὁμογενῶν νὰ δευτεροτυπώσῃ » (Ἱστορ. Σουλ. καὶ Πάργας ἐκδ. Ἀθηνῶν 1887, τόμ. α', σελ.

5'). Προστίθουσιν ὁμῶς καὶ ἐν τῷ καιμένῳ καὶ ἐν ὑποσημειώσει τῆς τρίτης σελίδος καὶ τὰς: «Ὅσον αἱ ἔρευναι τῶν ἀρχαίων, καὶ μεταγενεστέρων γεωγράφων καὶ ιστορικῶν Ἑλλήνων, καὶ ἀλλοδαπῶν γερόντων, ἀπῆντησαν, μετὰ τὴν πρώτην ἔκδοσιν μικροῦ τινος μέρους τῆς ἱστορίας, σοβαρὰν διαφιλονείκησιν. Ἐπιστρέψας ἀπὸ τὰ Παρίσια ὁ συγγραφεὺς τὸ 1803 ἔτος εἰς Λιβόρνον ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ τεμάχιά τινα προκαταρκτικὰ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος Ἱστορίας· ταῦτα ἀναγνώσαντες διάφοροι τῶν ἐκεῖσε παροικούντων Ἑλλήνων ἐμπόρων, ἀντιγράφαντες δέ τινες νέοι ἐξέδωκαν διὰ τοῦ τύπου· ἡ δὲ δίτομος Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας ἐξεδόθη εἰς Βενετίαν κατὰ τὸ 1815 ἔτος παρὰ τοῦ ἰδίου συγγραφέως, ὡς προεῖρηται» (Ἱστορ. Σουλ. καὶ Πάργ. ἐκδ. Ἀθηνῶν 1857. τόμ. α', σελ. 3). Τὸ δὲ σπουδαιότερον πάντων εἶναι ὅπερ ὁ Παῦλος Λάμπρος ἀναγράφει ὅτι α. . . ἐγὼ ὁ ἴδιος παρατήρησα πρὸς τὸν Περραιβὸν ὅτι ἡ ἐν Ἀθήναις εἶναι τρίτη ἔκδοσις καὶ οὐχὶ δευτέρα, δείξας πρὸς αὐτὸν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος σπανιωτάτην ἔκδοσιν τῶν Παρισίων, καὶ μοὶ ὠμαλόγησεν ὅτι δὲν τὴν ἐνθυμεῖτο, θεωρῶν ὡς πρώτην ἔκδοσιν τὴν ἐν Βενετίᾳ μετατύπωσιν» (Κατάλογος 6' Σπανίων βιβλίων τῆς Νεοελληνικῆς φιλολογίας πωλουμένων ἐν Ἀθήναις παρὰ Π. Λάμπρῳ. Ἀθήνησι 1864 σελ. 40, σημείωσις).

Εἰς τοιαύτην παλιμβουλίαν καὶ ἀκρισίαν τοῦ Περραιβοῦ ἀγνοῶ ὁποῖαν κρίσιν δύνάμει νὰ ἐκφέρω· διότι παράδοξον εἶναι πῶς ὁ συγγραφεὺς ἀπαιλλοτριεῖ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἐγγράφως διὰ τῆς ἐν Ἀθήναις ἐκδόσεως τοῦ 1857, καὶ προφορικῶς διὰ τοῦ Παύλου Λάμπρου. Ἡδυνάτῃ τις νὰ ὑπολάβῃ ὅτι περιπεσὼν εἰς ἀμαρτήματα καὶ προσωπικότητας ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Παρισίων (1803), ἢ, ὡς ὁ ἴδιος γράφει, δὲν συνεχώρουν αὐτῷ τότε καὶ περιστάσεις «διὰ νὰ μὴ μεταχειρισθῶμεν τὴν ἀλήθειαν κεκρυμμένην» (Ἱστορία Σουλίου καὶ Πάργας ἐκδ. Παρισίων 1803 τόμ. α', σελ. 79)· (τί ἀπέκρυψεν ὁμῶς εἰς τὴν μετὰ δώδεκα ἔτη ἀναδημοσίευσιν τοῦ πρώτου τόμου δὲν ἀπεκάλυψεν). Ἐπανορθώσας δὲ ταῦτα ἐν τῇ ἐν Βενετίᾳ ἐκδόσει τοῦ 1815 ἔκρινε καλὴν τὴν ἀπάρνησιν τοῦ ἰδίου γεννήματος. Ἀλλ' ὁ ἀνὴρ ὅχι μόνον τὰς ἀσχημίας τῆς παρισινῆς ἐκδόσεως δὲν διώρθωσαν, ἀλλὰ καὶ μέγας τοιαύτας πλάττει ἐν τῇ τρίτῃ ἐκδόσει, τῇ ἀθηναϊκῇ. Τὸ λεκτικὸν τῆς παρισινῆς καὶ βενετικῆς ἐκδόσεως κατ' αὐδὲν μεταλλάσσει, μόνον δὲ ἐκ τῆς δευτέρας ἀφαίρει ἀπάσας τὰς κατὰ τοῦ μητροπολίτου Ἰγνατίου διαβολὰς καὶ συκοφαντίας, οὐδόλως μνημονεύων αὐτοῦ ἐν τῇ βενετικῇ ἐκδόσει· προστίθουσιν ὁμῶς ἅπαν τὸ βάρος τῆς προδο-

σίας τῆς ἀλώσεως τῆς Πρεβέζης εἰς τὸν Γεώργιον Μπότζαρη, ὡς τὰ κατωτέρω παρατιθέμενα χωρία δηλοῦσιν. Ἐν δὲ πάλιν τῇ ἐν Ἀθῆναις γενομένῃ, προδότην ἀίσχιστον ἀναγράφει τὸν μητροπολίτην Ἰγνατίον, ὡς παρὰ πείσαντα καὶ τὸν Γεώργιον Μπότζαρη πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὴν προδοσίαν. Ἐκτὸς δὲ τούτου, καὶ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς τρίτης ταύτης ἐκδόσεως ἀνυποστόλως προστίθῃσι ταῦτα: «Εἰς τὴν πρώτην ἐκδοσιν (ἐννοῶν τὴν βενετικὴν τοῦ 1815, πράγματι ὁμῶς ὁμιλεῖ περὶ τῆς παρισίνης τοῦ 1803) δὲν ὑπῆρχε τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως δεδημοσιευμένον ἕνεκα τῶν δεινῶν περιστάσεων, εἶχε γὰρ διακοινώσει πρᾶξιν τινα ἀξιοκατάκριτον τοῦ τότε μυστικοῦ συμβούλου τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, μητροπολίτου τῆς Ἀρτης κυρίου Ἰγνατίου, κατὰ τῆς Πρεβύζης, ὡς ἔμπροσθεν ῥηθήσεται, διὸ κατεδιώχθη κυρίως ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ διὰ τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχῶν τῆς Κερκύρας. Χάρις καὶ εὐγνωμοσύνη εἰς τὸν τότε Ῥωσικὸν στρατηγὸν Ἀνρεπ, ὅστις πληροφορηθεὶς τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸν συγγραφέα ὑπεράσπισε καὶ ἐδικαίωσε, καὶ τὸν Ἰγνατίον κατὰ πρόσωπον αὐστηρῶς ἤλεγξε, παρόντων πολλῶν ἐπίτηδες προσκεκλημένων μαρτύρων Πρεβυζάνων, οἵτινες τὸν κατέδειξαν ἀναπολόγητον τῆς πατρίδος των προδότην. Ὑπέκειτο τῷ ὄντι εἰς ὀλίγους διωγμοὺς καὶ κινδύνους, ὅστις κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐπεχείρει νὰ γράψῃ τῶν διατρεχουσῶν περιστάσεων τὴν ἀλήθειαν, ἐπειδὴ ὑπῆρχον δύο κόμματα ἐκ διαμέτρου ἀντικείμενα, τὸ δημοκρατικὸν δηλαδὴ καὶ τὸ ἀριστοκρατικόν, ἀλλὰ τὸ δεύτερον ὑπερίσχυσεν» (Ἱστορ. Σουλ. καὶ Πάργ. ἐκδ. Ἀθηνῶν 1857. τόμ. α', σελ. 5—7).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γνωρίζει ἡμῖν ὁ Περραιβὸς ὅτι καὶ αὐτὸς ἐκινδύνευσεν ἕνεκα τοῦ μητροπολίτου Ἰγνατίου, διότι ἐν τῇ ἀνωνύμως γενομένῃ πρώτῃ ἐκδόσει τῆς Ἱστορίας αὐτοῦ, ἀπεκάλυψε πρᾶξιν ἀξιοκατάκριτον αὐτοῦ. Ἀλλὰ πιστεύω ὅτι ὁ ἀναγνώστης ἐπείσθη ὅτι ὁ Περραιβὸς δὲν γνωρίζει τί λέγει, καὶ ὅτι ἔτι μᾶλλον θέλει πείσθῃ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν κατωτέρω παρατεθησομένων χωρίων.

Ἡ κατὰ τοῦ ἀοιδίμου μητροπολίτου Ἰγνατίου δολίως τυρευθεῖσα τοιαύτη συκοφαντία, εἰς μόνην τὴν ἐξ ἀγενοῦς πάθους νοσοῦσαν κεφαλὴν τοῦ Περραιβοῦ ἠδύνατο νὰ κυφορηθῇ. Ὁ γεναρὸς Ἰγνατίος διατρίβων ἐν Κερκύρᾳ ἀπὸ τοῦ 1805 καὶ διατελὼν ἐπίτιμος πολίτης τῆς Ἰονίου Πολιτείας ἀπὸ τοῦ 1803, μὲ τὸ δικαίωμα τῆς ἀπελευθερώσεως τριῶν κατ' ἔτος κατὰδικῶν, διετέλει ἐν ὑπολήψει μεγίστη παρὰ τοῖς κατέχουσι τὴν Ἑπτάνησον Ῥώσοις. Ὑπὸ τούτων μάλιστα ἀπεστάλη κατὰ τὸ 1807 μετὰ τοῦ Καποδιστρίου εἰς Λευκάδα

πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς νήσου κατὰ τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἕνεκα τῆς ἐπιρροῆς καὶ τῶν σχέσεων αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑπερασπιζόντων τὴν νήσον Ἑλλήνων ἀπαραρχηγῶν (ὁπότε καὶ ὁ Παρριβὸς διέτελει ἐν τῇ στρατιωτικῇ τῆς Πολιτείας ὑπηρεσίᾳ). Ὑπῆρξε δὲ ὁ κλεινὸς ἱεράρχης καὶ ἐν Κερκύρᾳ καὶ ἐν Λευκάδι ἐν ἓκ τῶν σπουδαίως ἄμα καὶ θερμουργῶς δρώντων προσώπων κατὰ τὴν περίοδον τῆς ῥωσικῆς τῶν νήσων κατοχῆς. Ἀναχωρησάντων δὲ τῶν Ῥώσων ἐντεῦθεν, μετ' οὐ πολὺ μετακαλεῖται ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν καὶ ἀναγορεύεται μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας, ἧς τὴν Ἐκκλησίαν ἐδιοίκησεν εὐκλεῶς καὶ θεαρέστως ἄχρι τελευτῆς αὐτοῦ, ἀναδειχθεὶς συνάμα καὶ εἰς τῶν μεγάλων εὐεργετῶν τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας ἱεροῦ ἀγῶνος.

Παρατίθηναι ἐνταῦθα τὰ χωρία τῶν τριῶν αὐτοῦ ἐκδόσεων, τὰ εἰς τὸν εἰρημένον μητροπολίτην Ἰγνάτιον καὶ ἐν μέρει τὸν Γεώργιον Μπότζαρην ἀφορῶντα, διότι ἂν ἐπειρώμην ν' ἀντιπαρεξετάσω πάντα τὰ ἀντιφάσκοντα ἀλλήλοις χωρία τῆς μιᾶς ἐκδόσεως πρὸς τὴν ἄλλην, θὰ περιηρόμην εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀναδημοσιεύσω καὶ τὰς τρεῖς ἐκδόσεις τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος Ἱστορίας, ἐν ᾗ ἓκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων καὶ τῶν ἐφεξῆς λεχθησομένων δύναται τις νὰ κρίνῃ ἀσφαλῶς περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ὑπ' ἐμοῦ γραφομένων.

«Διὰ τὸν ἀφανισμόν τῆς Πρέβυζας τὸ περισσότερον σφάλμα ἀποδίδεται εἰς δύο μόνους Γάλλους, παρὰ εἰς τοὺς ἐντοπίους, καὶ ἐξωτερικοὺς προδότας (¹)»

«Κοντὰ εἰς τὴν κακὴν πρόβλεψιν, ὅπου ἡ Πρέβυζα ἔλαβεν, εἶχεν ἀποκτήσει ἀκόμη καὶ δύο προδότας δυνατοὺς, τὸν ἑνα πληρωμένον, καὶ τὸν ἄλλον παρακινημένον, ἡ καὶ

«(¹) Ἐξωτερικὸν προδόται ἐστάθησαν ὁ κύρ Ἰγνάτιος ἀπὸ τὴν Ἀρταν, καὶ ὁ Καπετᾶν Μπότζαρης ἀπὸ τὸ Σούλι, καθὼς ἐμπροσθεν θέλει εἰποῦμεν τὰς προδοσίας» (Ἱστορία σύντομος τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας κτλ. τόμος α'. σελ. 4. Ἐν Παρίσι τοῖς 1803).

«Διὰ τὸν ἀφανισμόν τῆς Πρέβυζας τὸ περισσότερον σφάλμα ἀποδίδεται εἰς δύο μόνους Γεωμέτρας Γάλλους, παρὰ εἰς τοὺς ἐντοπίους, καὶ ἐξωτερικοὺς προδότας (¹) . . . »

«Κοντὰ εἰς τὴν κακὴν πρόβλεψιν, ὅπου ἡ Πρέβυζα ἔλαβεν, εἶχεν ἀποκτήσει πρὸς τοῦτοις καὶ προδότην, δηλαδή, τὸν ῥηθέντα Καπετᾶν Γεώργιον Μπότζαρην ἀπὸ τὸ Σούλι, τὸν ὁποῖον, ἂν ὁ Πασᾶς δὲν ἐγελούσε μὲ ἑκατὸν πούγ-

«(¹) Ἐξωτερικὸς προδότης ἐστάθη ὁ Καπετᾶν Γεώργιος Μπότζαρης ἀπὸ τὸ Σούλι, καθὼς ἐμπροσθεν θέλει εἰποῦμεν τὰς προδοσίας». (Ἱστορία Σουλίου καὶ Πάργας κτλ. τόμος α'. σελ. 3. Ἐν Βενετίᾳ 1815)

«Ἐκτὸς τοῦ ἀλεθρίου σχεδίου διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Πρεβύζης, συνέτρεξε κατὰ δυστυχίαν καὶ ἐξωτερικὴν προδοσίαν, τὴν ὁποῖαν ἐπραγματοποίησεν ὁ Μητροπολίτης τῆς Ἀρτης κύριος Ἰγνάτιος ἀπατήσας τὸν Καπετᾶν Γεώργιον Βότζαρην, πρὸς τὸν ὁποῖον ὑπεσχέθη, ὅτι ἐὰν ὁ Πασᾶς νικήσῃ τοὺς Γάλλους, δὲν σκοπεύει οὔτε νὰ βλάψῃ, οὔτε νὰ κατακτήσῃ τὴν Πρέβυζαν, φρονεῖ μάλιστα νὰ τὴν ἀφήσῃ, ὡς τὸ πρῶτον, ἐλευθεράν. Εἰ μὲν ὁ Βότζαρης ἐσκέπτετο

ἐξ ἰδίας του προαιρέσεως· καὶ ὁ μὲν πληρωμένος ἐστάθη ὁ Καπετάν⁽¹⁾ Γεώργιος Μπότζαρης ἀπὸ τὸ Σοῦλι· ὁ δὲ παρχινημένος καὶ αὐτοκίνητος, ὁ κύριος Ἰγνάτιος· αὐτὸς δὲν ἔπαυε γράφωντας κρυφίως εἰς τὰ ἱερατεῖον τῆς Πρεβύζης, ἔτι νὰ παρακινήσῃ τὸν λαὸν νὰ θανατώσουν τοὺς Γάλλους, ἢ νὰ τοὺς πιάσουν ζωντανούς, καὶ νὰ τοὺς παραδώσουν εἰς τὸν Πασιᾶ· τέλος, ἂν δὲν ἡμποροῦν νὰ κάμουν αὐτά, νὰ τοὺς ἀφῇσουν καὶ μοναχοὺς εἰς τὸν πόλεμον καὶ νὰ φύγουν, καὶ οὕτω θέλει εἶναι πάντα φίλοι μὲ τὸν Πασιᾶ, καὶ θέλει ἀπολαύσουν τὰ ὅσα καλὰ ἐπιθυμοῦν. Αὐταὶ αἱ κάκισται νοθεσίαι τοῦ Ἰγνατίου ἐστάθησαν πλέον ὀλέθριαι ἀπὸ τὴν κακὴν πρόβλεψιν τῶν ἐντοπίων· διότι ὁ δυστυχὴς λαὸς ὑποτασσάμενος εἰς τὰς συμβουλὰς του ἐσκορπίσθη ἐνθεν κακεῖσε, καὶ ἔμεινεν ἡ Πατρίς ὑστερημένη ἀπὸ διαφέντευσιν ἀρμάτων, καὶ οὕτως ὁ ἐχθρὸς ἐσυναπάντησεν ὀλιγώτερα ἐναντία.

α' Ο αὐτὸς κύρ Ἰγνάτιος

(¹) Κ. Γεώργιος Μπότζαρης ἀπὸ τὸ Σοῦλι, ἂν αὐτὸν ὁ Πασιᾶς δὲν ἔγελοῦσε πρῶτον μὲ ἑκατὸν πρυγκεῖα, ἦτον δύσκολον νὰ πηγαίνῃ εἰς τὴν Πρεβύζαν, ἐπειδὴ τοῦ ἐπίανεν ὅλους τοὺς στενοὺς τόπους, δηλαδὴ τὸ ὀνομαζόμενον Λοῦρον, καὶ τότε τὸν ἀφάνιζε. Περὶ αὐτοῦ θέλει ὁμιλήσωμεν πλατύτερον ἔμπροσθεν· διότι ἀπὸ τὴν ἰδίαν λύσσαν τῆς φιλαργυρίας τυφλωθεὶς ἐκατήντησεν ἔπειτα νὰ προδώσῃ καὶ τὴν ἰδίαν του Πατρίδα.

κεῖα, ἦτον δύσκολον νὰ πηγαίνῃ εἰς τὴν Πρεβύζαν, ἐπειδὴ τοῦ ἐπίανεν ὅλους τοὺς στενοὺς τόπους, καὶ ἐξόχως τὸ ὀνομαζόμενον Λοῦρον, καὶ οὕτω τὸν ἐμπόδιζε. Περὶ αὐτοῦ θέλει ὁμιλήσωμεν ἔμπροσθεν· διότι ἀπὸ τὴν ἰδίαν λύσσαν τῆς φιλαργυρίας τυφλωθεὶς, κατήντησεν ἕως τὸ ὕστερον νὰ προδώσῃ καὶ τὴν ἰδίαν Πατρίδα» (Ἱστορία Σουλίου καὶ Πάργας Βενετίας 1815, τόμ. α', σελ. 6.).

« . . . ἡ περισσότερα δὲ αἱματοχυσία ἐστάθη μετὰ τὴν κυρίευσιν τῆς Πρεβύζης· διότι ὅσοι ἄνδρες, γυναῖκες, γέροντες, καὶ παιδιὰ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ φύγουν προτῆτερα, ἢ ἦτον κρυμμένοι εἰς τὰ χαμόδενδρα, καὶ ἐπιάσθησαν, τὴν δευτέραν καὶ τρίτην ἡμέραν, τοὺς ἔσφαζαν, ὥς τὰ ἄρνια εἰς τὸ μακελλεῖον· οἱ δὲ σκλάβοι ἐπωλοῦντο, καὶ ἠγοράζοντο ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὥς τὰ ἄλογα ζῶα.» (Ἱστορία Σουλίου καὶ Πάργας κτλ. Βενετίας 1815, τόμ. α' σελ. 5—6.).

λογικώτερα, δυσκόλως διέβαινεν ὁ Πασᾶς ἀπὸ τοῦ στενοῦ τοῦ Λοῦρου ἀκόντων τῶν Σουλιωτῶν. Ἡ ἄλωσις, ἡ αἱματοχυσία καὶ ἡ αἰχμαλωσία τῆς Πρεβύζης ἐνέσπειρεν ἀμέσως πρόμον εἰς Λευκάδα, Παξοὺς καὶ Πάργαν, εἰς τὴν ὁποίαν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἔγραψε νὰ ὑποταχθῇ, καὶ θανατώσῃ ἢ παραδώσῃ ζῶντας τοὺς Γάλλους, τοὺναντίον μέλλει νὰ πάθῃ καὶ αὐτὴ ὅσα ἡ Πρεβύζα. Ἡ ἐπιθυμία του νὰ κυριεύσῃ τὴν Πάργαν δὲν ἀπέβλεπε, παρὰ νὰ ἀφαιρέσῃ διόλου τὴν δύναμιν καὶ ἐλπίδα τῶν Σουλιωτῶν, συνισταμένην ἀνέκαθεν εἰς τὴν ὑπαρξιν τῆς Πάργας καὶ Πρεβύζης, παρ' ὧν ἐλάμβανον πάντοτε πολεμεφόδια, ἐδώδιμα καὶ πᾶν ἄλλο ἀναγκαῖον τοῦ πολέμου καὶ εἰρήνης. Ἡ ταχεῖα ὁμῶς ἔνωσις τῶν Σουλιωτῶν μετὰ τῶν Παργίων, ὥς ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ ῥηθήσεται, καὶ ἡ μεθ' ἡμέρας ἑπτὰ τοῦ ῥωσσοθωμανικοῦ στόλου ἀφίξις ἐματαιώσε τοὺς σκοποὺς του, μολονότι διάφορα καὶ ἰσχυρὰ μετεχειρίσθη μέσθ. Ἡξιώθη ὁμῶς μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Πρεβύζης παρὰ τοῦ Σουλτάνου, τοῦ ὑψηλοῦ βαθμοῦ, Βεζύρης» (Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας κτλ. παρὰ Χριστοφόρου Περραιβοῦ ὑπαστρατήγου. Ἐν Ἀθήναις 1857, τόμ. α', σελ. 56—57).

τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς Πρεβύζης ἐστάλθη ἀπὸ τὸν Πασιᾶ εἰς τὴν Βόνιτζαν διὰ νὰ τοὺς νευθετῇ νὰ ὑποταχθοῦν, οἱ ὅποιοι καὶ ὑπετάγησαν· μάλιστα πρὶν αὐτὸς φθάσῃ, ἐκεῖνοι εἶχαν φονεύσῃ τέσσαρας Φραντζέζους ἀσθενεῖς, καὶ πέρνωντας τὰ κεφάλια τοὺς ὁ Ἰγνάτιος τὰ ἔφερεν εἰς τὸν Πασιᾶ· φθάνωντας δὲ ἄντικρυς εἰς τὴν Πρεβύζαν, ὅπου ὀνομάζεται Πουῖντα, ἐκεῖ ἦτον ἄρκετοὶ Πρεβυζάνοι κρυμμένοι εἰς τὰ δάση καὶ λόγγους, οἱ ὅποιοι εἶχαν προφυλαχθῇ ἀπὸ τὸν ἀφανισμόν τῆς Πατρίδος των, καὶ βλέποντες τὸν Ἰγνάτιον ἔπρεζαν εὐθὺς μετὰ θακρύων ὡς τέκνα τοῦ πνευματικᾶ ζητοῦντες ἔλεος καὶ βοήθειαν, ἐπειδὴ ἦτον γυμνοί, τρομασμένοι, καὶ πεινασμένοι. Αὐτὸς τοὺς ἐδέχθη λέγωντάς τοὺς νὰ ἔλθουν μαζὺ του, καὶ θέλει τοὺς ζητήσῃ τὴν συγχώρησιν ἀπὸ τὸν Πασιᾶ. Αὐτὸν τὸν λόγον ἀκούσας ἓνας Τούρκος, ὅπου ἦτον μαζὺ του, τῷ εἶπεν, ὅτι νὰ μὴ τοὺς παρρησιάσῃ· ἐπειδὴ ἦτον τὸ ἴδιον ὡσὰν νὰ τοὺς ἐπήγαιεν εἰς τὸ μακαλλεῖαν. Παρήκουσεν ὁμῶς αὐτὸς τοὺς λόγους τοῦ Τούρκου. Ὅθεν ὁ μὲν Τούρκος σπλαγχνισθεὶς αὐτοὺς, καὶ λαβὼν εἰς τὸ πλοῖόν του ὅσους ἐχώρει, τοὺς ἀπέρασαν εἰς τὴν ἄντικρυς μεγάλην ξηρὰν, καὶ τοὺς εἶπε νὰ φεύγουν ἀπὸ τὸ πρὸσωπον τοῦ Πασιᾶ· ὁ δὲ Ἰγνάτιος λαβὼν τοὺς ἐναπολειφθέντας τοὺς ἐπρόσφερεν εἰς τὸν φίλον του ὡς δῶρα, ὁ ὅποιος τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ ἐξανάβαψε τὴν γῆν ἀπὸ τὰ ἄθῳα αὐτῶν αἵματα» (Ἱστορία σύντομος τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας. Ἐν Παρισίαις 1803, τόμ. α', σελ. 7—10.).

Πλὴν τοῦ Περραιβοῦ, καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ἡμετέρων ἔγραψαν ἱστορίαν τοῦ ἐνδόξου Σουλίου. Τοιαῦται δ' εἰσὶν ἡ ὑπὸ τὰ ἀρχικὰ γράμματα Π. Α. Σ. δημοσιευθεῖσα, καὶ ἐπιγραφομένη: «Τὸ Σοῦλι ἦτοι τὰ ἡρωϊκὰ θαύματα τῶν Σουλιωτῶν καὶ Σουλιωτίδων ὑπὸ Π. Α. Σ. ἐν Ἀθήναις 1860». Ταύτης ἐγένετο καὶ δευτέρα ἐκδοσις ἐν Λονδίνῳ τῷ 1886 ὑπὸ τινος Ε. Δ. Μ., πράγματι ὁμῶς ἐν Αἰγύπτῳ, ὡς νομίζω. Ὁ συγγραφεὺς αὐτῆς δὲν ἐξετίμησε δεόντως τὴν Ἱστορίαν τοῦ Περραιβοῦ, ὑπ' ὅψιν αὐτοῦ ἔχων, ὡς φαίνεται, τὴν τρίτην ἐκδοσιν, μὴ ἐρευνήσας δὲ καὶ τὰς προηγηθείσας δύο. Παρασυρθεὶς, κατὰ τὸ φαινόμενον, ἐκ τοῦ ἐξακούστου ὀνόματος τοῦ συγγραφέως, περιέπεσαν εἰς ἁμαρτήματα, ἃν καὶ ἐν πολλοῖς ἀνασκευάζων κατακρίνει αὐτὸν ὡς ἀσυνεπῇ καὶ ἀντιφάσκοντα.

Περὶ τοῦ Σουλίου ἔγραψεν ἐκτενῶς καὶ ὁ Λάμπρος Κουτσονίκας ἐν τῇ ἐπιγραφομένῃ: «Γενικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ὑπὸ Λάμπρου Κουτσονίκα, ταγματάρχου. Ἀθήναι 1863». Ἡ Ἱστορία τοῦ Σουλίου περιλαμβάνεται εἰς σελίδας ὀγδοήκοντα καὶ ὀκτὼ τοῦ Α' τόμου, ἐν τοῖς προλεγομένοις τοῦ ὁποίου (σελ. ια'—ιδ') γράφει τινὰ περὶ τῶν Ἱστοριῶν τοῦ Περραιβοῦ καὶ τοῦ Π. Α. Σ. Ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἱστορεῖ τὰ πράγματα ὅλως δι' ὅλου ἁλλοίως τοῦ Περραιβοῦ καὶ τοῦ Π. Α. Σ. Ὑπὸ διάφορον δὲ ὅψιν τοῦ τε Περραιβοῦ καὶ τοῦ Π. Α. Σ. ἔγραψε τελευταῖον ἐν τῷ περιοδικῷ *Παρησσῶ* ὁ ὑπο-

στρατηγός Ι. Γούσης: *Ιστορικά Σουλίου* (τόμ. ΙΑ', σελ. 27—51). Περὶ δὲ τῆς ὀνομασίας τοῦ ἱστορικοῦ Σουλίου ἔγραψεν ὁ Ἀθανάσιος Πετρίδης ἐν τῷ περιοδικῷ *Παρδῶρα*, ἀνασκευάζων τὴν περὶ ταύτης καὶ τῆς συνοικίσεως αὐτοῦ διήγησιν τοῦ Περραιβοῦ (τόμ. ΙΗ', σελ. 265—271). Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀρχιδαντινὸς διαλαμβάνει ἐπίσης τινὰ περὶ τοῦ Σουλίου ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς αὐτοῦ *Χρονογραφίας* τῆς Ἡπείρου, τῆς Ἀθήνησιν ἐκδοθείσης τῷ 1856. Ἐν πολλοῖς ὁμῶς ἀκολουθεῖ τὸν Περραιβόν, ὃν καὶ μνημονεύει. Καὶ πάντες δὲ οἱ περὶ τῆς μεγάλης ἡμῶν ἐπαναστάσεως καὶ περὶ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ πραγματευσάμενοι ἡμέτεροί τε καὶ ξένοι διαλαμβάνουσι περὶ τοῦ ἐνδόξου Σουλίου.

Ἰδίως δὲ τὰ περὶ τοῦ Σουλίου ἱστορήσαν καὶ ἐκ τῶν ἀλλοδαπῶν οἱ ἐξῆς περιηγηταί: Eton, Hughes, Holland, Hobhouse, Dodwell, Broughton, Leake, Pouqueville, ὡς καὶ πάντες οἱ περὶ τῆς μεγάλης ἡμῶν ἐπαναστάσεως καὶ περὶ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ γράψαντες, ἐν οἷς ἰδίως περὶ τοῦ Ἀλῆ διακρίνονται ὁ Richards, Beauchamp, Davenport, Vaudencourt, Malte-Brun καὶ ἄλλοι. Ἰδίως δὲ περὶ τῶν πολέμων τῶν Σουλιωτῶν μετὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἔγραψεν ὁ Ἰταλὸς Ciampolini: «Le guerre dei Sullioti contro Ali Bascià di Janina (1789—1807), Firenze 1827. Πάντες ὁμῶς οὗτοι, καθὼς ξένοι, μὴ δυνάμενοι νὰ κρίνωσιν ἀσφαλῶς περὶ τῶν φυλετικῶν ἡμῶν διχοστασιῶν καὶ διχορῶν, δὲν θεωροῦνται ἀκριβεῖς καὶ ἀσφαλεῖς κριταὶ τῶν γεγονότων.

Ἱστορίαν τοῦ ἡρωικοῦ Σουλίου ἀκριβῆ καὶ ἀπηλλαγμένην προσωπικῶν παθῶν δυστυχῶς δὲν ἔχομεν. Ἡ δὲ τοῦ Περραιβοῦ οὐδεμίαν ἱστορικὴν ἀξίαν ἔχει, ὅπερ ἔρχομαι ν' ἀποδείξω ἐνταῦθα. Ὁ συγγραφεὺς οὗτος οἰκοθεν καταφωρᾶται ὡς ἐπιπόλαιος καὶ ἄλλοπρόσαλλος, καὶ θέλων νὰ φαίνεται ὅτι αὐτὸς μόνος ὑπῆρχεν ὁ κύριος μοχλὸς τῶν διαπραττομένων. Διὸ τυφλούμενος ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς διαβολῆς, καὶ ἀνήκων εἰς τὴν ἀντικειμένην μερίδα τῶν ὑπ' αὐτοῦ διαβαλλομένων προσώπων, προσπαθεῖ νὰ ἐκφυλίσῃ αὐτοὺς ἐπιτιθέμενος ἀκρίτως καὶ ἀυστόλως κατὰ τε τῶν μητροπολιτῶν Ἰγνατίου καὶ Ἱεροθέου, τοῦ μοναχοῦ Σαμουήλ, τοῦ Γεωργίου Μπότσαρη, τοῦ Κίτζου Μπότσαρη, τοῦ Λεονταρίου Παλάσκα (οὗτινος καὶ τὸ ὄνομα μεταλλάσσει), τοῦ Ν. Κουτσονίκα, τοῦ Πηλίου Γούση, τοῦ Διαμάντη Ζέρβα, τοῦ Χρηστάκη Σπυρίδωνος Καλογήρου, καὶ τῆς οἰκογενείας Καλούλη Τζίγκανου, καὶ κατηγορῶν καὶ συκοφαντῶν αὐτοὺς ὡς προδότας τῶν ἰδίων πατρίδων ὅτε μὲν τὸν ἕνα, ὅτε δὲ τὸν ἄλλον περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον, κατὰ τὰς ψυχικὰς αὐτοῦ διαθέσεις.

Οὕτως ἐν παραδείγματι, ἐν μὲν τῇ παρισινῇ ἐκδόσει τοῦ 1803, ὡς προδότας τῆς ἀλώσεως τῆς Πρεβέζης, τῆς κατὰ τὴν 12 Ὀκτωβρίου τοῦ 1798 γενομένης, κατηγορεῖ τὸν μητροπολίτην Ἰγνάτιον καὶ τὸν Γεώργιον Μπότσαρην (τόμ. α', σελ. 4 σημ., καὶ σελ. 7—8). τὸν δὲ Χρηστάκην Καλογήρου ὀπλαρχηγὸν Πρεβέζης, ὅπως ὀνομάζει αὐτόν, παρίστησιν ὡς τὸν ἄριστον τῶν πατριωτῶν. Πάλιν δὲ προδότας καὶ καταστροφεῖς τοῦ ἐνδόξου Σουλίου τὸν Γεώργιον Μπότσαρην (τόμ. α', σελ. 42—45), τὸν Παλάσκην (σελ. 45), τὸν Διαμάντην Ζέρβαν (58), καὶ τὸν Κουτσονίκαν (σελ. 58—59). Τῆς δὲ καταστροφῆς τῆς Πάργας αἰτίους παρίστησι τὸν μητροπολίτην Ἰγνάτιον (σελ. 106—107) καὶ τὴν οἰκογένειαν Καλούλη Τσίγκανου (σελ. 93—118). Τὸν δὲ Χρηστάκην Καλόγηρον, ὃν ἀνωτέρω ἄριστον τῶν πατριωτῶν παρέστησεν, ἱστορεῖ ἐνταῦθα ὡς ἐκ δειλίας φυγόντα ἐκ τῆς Πρεβέζης κατὰ τὴν κατ'αὐτῆς ἐπίθεσιν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ (σελ. 111, σημ.).

Ἐν τῇ ἀνετικῇ δὲ ἐκδόσει ὡς προδότην τῆς ἀλώσεως τῆς Πρεβέζης παρίστησι τὸν Γεώργιον Μπότσαρην (τόμ. α', σελ. 3, σημ., καὶ σ. 6). προδότας δὲ τῆς ἀλώσεως τοῦ Σουλίου τὸν Γεώργιον Μπότσαρην (αὐτ. σελ. 54—58), τὸν Παλάσκην (σελ. 57 καὶ σημ.). τῆς δὲ καταστροφῆς τῆς Πάργας αἰτίους θεωρεῖ τὸν μητροπολίτην Ἰωαννίνων Ἱερόθεον (σελ. 81—82), τὸν μητροπολίτην Ἰγνάτιον (σελ. 132) καὶ τὴν οἰκογένειαν Καλούλη Τσίγκανου (σελ. 82). Περὶ τοῦ Κουτσονίκα δὲ πάλιν λέγει, ὅτι ἐστάλη ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν εἰς Ἰωάννιναν κατόπιν τῶν πρὸς τοὺς Σουλιώτας πεμφθέντων Σιλικτάρη καὶ Κίτζου Μπότσαρη πρὸς συνθηκολόγησιν (σελ. 78). Τὸν ἱερομόναχον Σαμουήλ ἐν μὲν τῇ παρισινῇ ἐκδόσει ἐπαινεῖ (τόμ. α', σελ. 62—63), ὡς καὶ ἐν τῷ α' τόμῳ τῆς βενετικῆς (σελ. 93 καὶ 106), ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τῆς αὐτῆς ἐκδόσεως κατηγορεῖ ὡς συντελέσαντα εἰς τὸν ἀφανισμόν τοῦ Σουλίου (τόμ. β', σελ. 6) διὰ τῶν φθοροποιῶν συμβουλῶν αὐτοῦ, ἀποκαλῶν αὐτὸν ἀπολυλόγον, ὄνειροπλάστην, καὶ ὄνειροκρίτην κατὰ τὴν θέλησιν καὶ ἀπάτην τοῦ λαοῦ (σελ. 19 καὶ σημ., καὶ σελ. 22). Τὸν Κουτσονίκαν κατηγορεῖ ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ (σελ. 7, 20, 29, 39), καὶ τὸν Πήλιον Γούσην (σελ. 20—22), καὶ τὸν Κίτζον Μπότσαρην ὡς προδότας (σελ. 7, 10, 29, 39). τέλος δὲ περὶ τοῦ ἱερομονάχου Σαμουήλ, μετὰ τὸν ἡρωϊκὸν εἰς Κούγκιον θάνατον αὐτοῦ, λέγει ὅτι ἦν γενναῖος, ἔχων ἀρετὰς καὶ παρὰδοξά φερσίμικτα (σελ. 37).

Ἰδωμεν ἤδη καὶ τὰ ἐν τῇ τρίτῃ ἐκδόσει τοῦ 1857, τῇ ἀθηναϊκῇ δηλαδὴ. Ἐν αὐτῇ λοιπὸν προδότας τῆς ἀλώσεως τῆς Πρεβέζης ἀνα-

τῶν ἕως τότε ἀποκεκρυμμένων ; οὐδὲν τοιοῦτον ἔπραξεν ὁ χρηστὸς ἱστοριογράφος, ἀλλ' ἀναμασσά μόνον τὰ αὐτὰ τοῖς αὐτοῖς, ἡγουν τὰ τῶν προηγουμένων δύο ἐκδόσεων κακόβουλα ληρήματα. Ἐν τι ὁμοῦς ἀπεκάλυψεν εἰς ἡμᾶς, περιαιτολογίαν πολλήν δηλαδὴ ἐν οἷς διηγεῖται, ὅτι κατὰ τὸ 1802 ἐπέμφθη ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν εἰς Παρίσιους μὲ ἀναφορὰν πρὸς τὸν Ναπολέοντα· ὅτι συνετέλεσεν εἰς τὴν κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1802 σταλεῖσαν ὑπὸ τῆς Γαλλίας τοῖς Σουλιώταις βοήθειαν ἐκ πολεμεφοδίων (τόμ. α', σελ. 119)· ὅτι τὴν συμμαχίαν τὴν ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν γενομένην τῷ 1802 μετὰ τινων πασάδων καὶ ἀγάδων τῆς Ἡπείρου διεπραγματεύθη αὐτὸς ἐν Δελφίνῳ μετὰ τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ διὰ παρακλήσεως τῶν Σουλιωτῶν (τόμ. α', σελ. 106)· καὶ ὅτι ὁ Τζαβέλας εἰς Πάργαν καταφυγὼν καὶ μυκτηριζόμενος ὑπὸ τῶν Παργίων, εἰς αὐτὸν ἀπεκάλυψε τὰ διατρέχοντα (τόμ. α', σελ. 136)· τὸ δὲ πάντων σπουδαιότερον εἶναι ἢ ἐν ἐπιστολῇ τινὶ τοῦ μητροπολίτου Ἱεροθέου πρὸς τοὺς Παργίους γινομένην μνεία αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐν τῇ ἀπαντήσει τῶν Παργίων πρὸς τὸν Ἱερόθεον (τόμ. β', σελ. 92—94· 94—96), ἃ δὴ πάντα πολλὴν πλαστοουργίας ὑπόνοιαν παρέχουσι, καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἀμφιβόλῳ κεῖται τὸ ἀξιόπιστον αὐτῶν.

Πάντες οἱ ἀνὰ χεῖρας ἔχοντες τὴν ἐν Ἀθήναις γενομένην τρίτην τῆς Ἱστορίας αὐτοῦ ἔκδοσιν, ἐξ ἀγαθῆς πίστεως πείθονται βεβαίως εἰς τὰ ἐν αὐτῇ διαλαμβανόμενα, ἀναλογιζόμενοι ὅτι συγγραφεὺς τρυφύτην φιλοπατρίαν ἐπιδεικνύων καὶ σύγχρονος τῶν ἱστορουμένων γενόμενος, ὄνομα δὲ ἐπίσημον ἔχων, δὲν δύναται νὰ διηγῇται τὰ γεγονότα ἢ ὅπως συνέβησαν, οὐδὲ ὅτι ἐξ ἀντιπαθείας ἢ κακονοίας διαστρεβλοῖ τὴν ἀλήθειαν.

Ὅποιαν ὁμοῦς εἰλικρίνειαν πρὸς ἀληθῆ τῶν πραγμάτων ἐξιστόρησιν πρέπει τις ν' ἀναμένη παρ' ἀνδρός, ὅστις καὶ προφορικῶς καὶ ἐγγράφως ἀποκηρύττει τὸ ἴδιον αὐτοῦ πόνημα, ἀμνημονύνην προσποιούμενος, ἐν ᾧ αὐτὸς οὗτος τὴν ἐν Βενετίᾳ ἔκδοσιν ἐπιγράφει δευτέραν, ὡς ἔμπροσθεν ἐσημείωσα τοὺς ἰδίους αὐτοῦ λόγους ; Ὅποιον ἱστορικὸν κύρος ἔχουσιν αἱ λόγοι ἀνδρὸς ἀγνωστοῦ ποσάκις ἐξέδικα καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ ; Ὅποιαν ἀξιοπιστίαν ἔχουσι γεγονότα ἄλλως καὶ ἄλλως ἐν ταῖς διαφόροις αὐτοῦ ἐκδόσεσι μεταβαλλόμενα ; Ὅποιαν ἱστορικὴν ἀξίαν ἔχουσιν ἐγγράφα ἀσυμβίβαστα πρὸς ἃ διηγεῖται γεγονότα, καὶ ὧν τὸ λεκτικὸν καὶ τὰς χρονολογικὰς μεταβάλλει κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ ; Πολλὰ τούτων μάλιστα εἰσι πλαστὰ τῆς φαντασίας αὐτοῦ χαλκεύματα ; Καὶ ὁ Π. Α. Σ. δύο τούτων ἀπο-

δείκνυσι τοιαῦτα ἐν τῇ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ (ἐκδ. 6', σελ. 183 καὶ 208-9). Ὅποια ἱστορικὴ ἀξία δύναται νὰ δοθῇ εἰς γεγονότα, ὧν αὐτὸς αὐτὸν παρίστησιν ἀσυστόλως δημιουργὸν καὶ ἐκτελεστήν; Χαρακτηρίζων τις προσηκόντως τὸν συγγραφέα τοῦτον, οὐδεμίαν ἀρετὴν ἱστοριογραφικὴν ἀνευρίσκει ἐν αὐτῷ, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας χειρεκακίαν, μοχθηρίαν καὶ δολίαν προαίρεσιν εἰς τὸ διαστρέφειν κατ' ἀρέσκειαν τὴν ἀλήθειαν τῶν γεγονότων, καὶ χάριν προσωπικῶν παθῶν καὶ φιλαυτίας κατασκευοφαντεῖν τοὺς ἄλλους ὡς προδότας. Θαυμαστὸν μάλιστα φαίνεται ὅτι ἡ τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας Ἱστορία αὐτοῦ, θεωρουμένη ὡς καθαρὰ ἱστορικὴ πηγὴ ἀντιγράφεται ὑπὸ τῶν πολλῶν ἡμετέρων τε καὶ ξένων ἀδασανίστως, ὡς ἀγνοούντων πῶς ἔχουσι τὰ κατ' αὐτήν. Οὕτω καὶ ὁ ἱστορικὸς Παπαεργαζόπουλος, τὰς περιπετείας τῶν πολέμων τῶν Σουλιωτῶν ἱστορῶν γράφει: «τὰς τοσοῦτον ἀφελῶς ἅμα καὶ δραματικῶς ὑπὸ τοῦ Περραιβοῦ εἰκονισθείσας» (Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἐκδ. 6', τόμ. Ε', σελ. 679. Ἐν Ἀθήναις 1888.). Οὐδεὶς δὲ μέχρι σήμερον εὗρέθη ἵνα ἐξελέγξῃ εἰς τὰ καθ' ἕκαστον τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος συγγραφὴν καὶ καταδείξῃ πάντα τὰ ἐλαττώματα αὐτῆς, ἅτινα τὴν καθιστῶσιν ἀξίαν τοῦ Καιάδα.

Χαρακτηριστικώτατον ἐπίσης διὰ τὴν ἱστορικὴν ἀξίαν τῆς τοῦ Περραιβοῦ Ἱστορίας εἶναι καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Λάμπρου Κουτσονίκα ἀναγραφόμενον, ὡς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνου λεχθέν, ὅτι ἀπαρμυκνηθεὶς ποτε (ὁ στρατηγός) παρὰ τοῦ συγγραφέως τούτου (τοῦ Χριστοφόρου Περραιβοῦ) ὅπως εἶπῃ τινὰ ἀπὸ τοὺς εὐφρεῖς μύθους αὐτοῦ πρὸς διασκέδασιν, τὸν ἀπήντησεν, εἶθε γίλε μου νὰ εἶχῃ καὶ ἡ ἱστορία σας τόσην ἀλήθειαν ὅσην ἔχουν οἱ παρ' ἐμοῦ λεγόμενοι μῦθοι» (Γενικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως τόμ. α', σελ. 16'). Παρατίθημι δὲ καὶ τὴν ἐξῆς κρίσιν τοῦ αἰδασίμου Ἀγγλοῦ ἱερέως Hughes περὶ τῆς ἀξίας τῆς Ἱστορίας τοῦ Περραιβοῦ: «Statre some of these relations from the work of a Pargiote, published in Venise A. D. 1815, upon the wars of Suli. I have altered many from more accurate information: indeed the writer though he gives the chief events of the war, seems very ignorant of motives and political causes. . . .» (Th. Smart Hughes. Travels in Sicily Greece and Albania etc. London 1820, τόμ. II, σελ. 159 σημ.). Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἅπαντες οἱ μετὰ τὴν μεγάλην ἡμῶν ἐπανάστασιν ἐπιζήσαντες Σουλιώται, μετὰ περιφρονήσεως καὶ ἀπεστροφῆς ὁμιλοῦν περὶ

τοῦ Περραιβοῦ, ἀποστυγοῦντες τὰ παρ' αὐτοῦ περὶ τῆς πατρίδος αὐτῶν ἱστορούμενα.

Πολλῆς δὲ ἀπορίας ἄξιον εἶναι ὅτι οὐδεὶς μέχρι σήμερον ἀνέλαβεν, ἰδίως μάλιστα οἱ ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ διασυρομένων οἰκογενειῶν καταγόμενοι, ἵνα ἀνασκευάσῃ τὰς φληναφίας αὐτοῦ. Μόνον δὲ ὡς πρὸς τὸν Γεώργιον Μπότζαρην ἔγραψέ τινα ὁ Π. Α. Σ. ἐν τῇ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ τοῦ Σουλίου, μὴ ὀνομάζων μὲν ῥητῶς τὸν Περραιβόν, ἀλλ' αὐτὸν ὑπαινιττόμενος, ὅτι δηλαδὴ ἐκ προθέσεως ἢ ἐξ ἀγνοίας ἠθέλησε νὰ ἀμαυρώσῃ ὑπόληψιν ἀνδρὸς ἱστορικοῦ (ἐκδ. β', σελ. 70)· καὶ κατωτέρω δὲ ἀποκαλεῖ αὐτὸν ἄσυνεπῇ καὶ ἀντιφάσκοντα (αὐτόθι σελ. 75). Ὁ δὲ Λάμπρος Κουτσονίκας, ἐκ τῆς συκοφαντουμένης οἰκογενείας ὧν, ἐν τοῖς προλεγομένοις τῆς Ἱστορίας αὐτοῦ ἐπικρίνων τὸν Περραιβόν, ὃν ὁμῶς δὲν ὀνομάζει ῥητῶς, λέγει τὰδε: «..... ἀτυχῶς ὁμῶς εὐρέθη ἄνθρωπος ξένος τῶν τοῦ τόπου πραγμάτων, μὴ ἔχων γνῶσιν τῶν περιστάσεων, τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τοῦ τόπου, φατριάζων δὲ μακρόθεν ἐπὶ τῶν τότε τοῦ τόπου διαιρέσεων, καὶ λαβὼν κατὰ κόρον συμπάθειν ὑπὲρ τῆς μιᾶς μερίδος, καὶ ὑπὲρ τὸ δέον ἀντιπάθειαν κατὰ τῶν ἄλλων, ἐπεχειρίσθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἐννάτου αἰῶνος τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας τοῦ ἡρωϊκοῦ Σουλίου· ἀντὶ δὲ ἀμερολήπτου ἐξιστορήσεως τῶν ἡρωϊκῶν καὶ τεραστίων κατορθωμάτων τῶν γνησίων τούτων τέκνων τῆς Ἑλλάδος, οὗτος γενόμενος φατριάρχης ἐπὶ τῶν διαιρέσεων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, συνέγραψε μεροληπτικὴν καὶ πλήρη φατριασμοῦ ἱστορίαν, διχαστρίων τὴν καθ' αὐτὸ ἀλήθειαν, μεμφθεὶς ἀρετὴν ἀνδρῶν πατριωτῶν· κατακρίνων τούτους ἐξύμνησε μόνον τοὺς κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῦ· εἰς δὲ τοὺς ἐγκατερέησαντας μέχρι ἐσχάτων καὶ πεσόντας εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας προσῆψε μῶμον ἀντιπατριωτισμοῦ.....» (Γενικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Ἐπανάστ. τόμ. α', σελ. ια'). Ἐτέρᾳ συκοφαντουμένη οἰκογένειᾳ εἶναι ἡ τοῦ Πηλίου Γούση, ἥς μέλος εἶναι ὁ ὑποστράτηγος κ. Ι. Γούσης γράψας Ἱστορικὰ Σουλίου ἐν τῷ «Πανασσῷ». Λέγει δὲ καὶ οὗτος ὅτι διατρίβων ἐν Κερκύρᾳ ὁ Περραιβὸς προσεκάλεσε τοὺς ἐκεῖ διαμένοντας τότε Σουλιώτας· ἐπιθυμῶν ἵνα διορισθεὶς πληρεξούσιος αὐτῶν πορευθῇ εἰς Βιέννην πρὸς τὸν ἐκεῖ διατρίβοντα αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας Ἀλέξανδρον. Πορευθεὶς δὲ καὶ ἀποτυχὼν ἰδίως τῇ συνεργείᾳ τοῦ Πηλίου Γούση, καὶ νέει δὲ διοργανίσας ἀποστολὴν ἑαυτοῦ εἰς Πετρούπολιν, καὶ εἰς ταύτην δὲ πορευθεὶς καὶ ἀποτυχὼν, «ἐπιστρέψας ἐκ Πετροπόλεως ἐξωργισμένος, συνέταξε τὴν Ἱστορίαν, ἐν ᾗ ἐκχύνει τὴν χολὴν αὐτοῦ κατὰ τῶν

οικογενειῶν μας, καὶ ἐκ τοῦ πάθους ὠθαύμενος ζῇ τεὶ νὰ ἀμυρῶσῃ ὀνόματα ἐπισημοτάτων οἰκογενειῶν, λαμπρυνθέντα εἰς τὸ Σούλι, τὸ Ζάλογγον, τὸ Σέλτσο καὶ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν» (Ι. Γούση *Ἱστορικὰ Σουλίου* ἐν «*Παρνασσῶ*», τόμ. ΙΑ', σελ. 37).

Ἀληθῶς ἐκ τῶν προμάχων τῆς σουλιωτικῆς ἐλευθερίας ὁ πλέον ἠδικημένος εἶναι ὁ Ν. Κουτσονίκας· ἐξ ὧων δὲ περὶ αὐτοῦ ἀναγράφει ὁ Περραιβός, τί ἄρ' ἄ γε πρέπει νὰ πιστεύσωμεν; Ὁ ἀνὴρ διεκρίνετο πράγματι μετὰ τῶν δικπρεπόντων Σουλιωτῶν ἐπὶ ἀνδρία καὶ συνέσει. Ἐν τοῖς διασωθεῖσι δημοτικοῖς περὶ αὐτοῦ ᾠσματικῶς χαρακτηρίζεται ὡς εἰς τῶν ἐξοχωτέρων καὶ γενναιοτέρων Σουλιωτῶν. Ἀλλ' ὁ κακομήχανος Περραιβός διαζωγραφεῖ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ μ' ὅλα τὰ μέλανα χρώματα.

(Ἔπεται συνέχεια).

Π. Γ. Ζερλέντης.

ΑΣΜΑ ΠΑΤΜΙΑΚΟΝ

ΕΙΤΕ ΩΣ ΚΟΙΝΩΣ ΤΑ ΤΟΙΑΥΤΑ ΟΝΟΜΑΖΟΝΤΑΙ

ΡΙΜΑ¹

Τὸ κατωτέρω ἀνέκδοτον πατρικὸν Ἄσμα ἢ Ῥίμα, ὅπερ τὴν σήμερον εἰς ὀλιγίστας τῶν νῦν Πατρίων γυναικῶν εἶνε γνωστόν, ὁ ἐνταῦθα προσφιλέστατος ἡμῖν φίλος καὶ συγγενὴς κ. Ἰω. Σακκελίων φρονεῖ, ὅτι ἀνάγεται εἰς τοὺς ἀπκισίους διὰ τὸν πολυπαθὴ ἑλληνισμόν ἐκείνους χρόνους, καθ' οὓς ὁ Ἐνετὸς στρατάρχης Φραγκίσκος Μοροζίνης, ὁκτὼ καὶ εἴκοσιν ἔτη πρὶν ἢ διὰ τῶν ἐλευθρίων αὐτοῦ μύδρων καταστρέψῃ τὸ ἀριστούργημα τῆς τῶν ἀρχαίων καὶ πάντων τῶν αἰώνων ἀρχιτεκτονικῆς, ἐπιδραμῶν μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν στόλου ἐλεηλάτησε τὴν ἡμετέραν ἀτυχῇ νῆσον. Μὲ τὴν γνώμην ταύτην τοῦ ἐλλογιμωτάτου ἀνδρὸς καὶ εἰδικοῦ περὶ τὰ τοιαῦτα συμφωνοῦμεν καὶ ἡμεῖς πληρέστατα καθότι, ὡς ἐν αὐτῷ τῷ ᾠσματι σαφέστατα καταφαίνεται, οἱ ἐπιδραμόντες καὶ καταλεηλατήσαντες τὴν ἡμετέραν νῆσον ἦσαν Εὐρωπαῖοι (Φράγκοι, ὅπως ἐν γένει ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου λαοῦ ἀδιακρίτως παντὸς ἰδιαιτέρου ἔθνους ἢ φυλῆς ἀπεκαλοῦνται οἱ τὴν δυτικὴν, μέσην καὶ ἀρκτῶν Εὐρώπην οἰκοῦντες), καὶ οὐχὶ Τούρκοι· εἰ καὶ φέρει σύγχυσίν τινα ἢ ἐν τῇ ἀφηγήσει τοῦ λυπηροῦ καὶ

¹ Ῥίμα, ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ Rima=στιχοῦργημα, ἢ ποίημα ἐν ὁμοιοκαταληξίᾳ.